

Dossier

Les polítiques familiars a Europa: tendències i reptes

Lluís Flaquer. Departament de Sociologia, Universitat Autònoma de Barcelona. Institut d'Infància i Món Urbà de Barcelona (CIIMU)

En els dos darrers decennis les polítiques familiars han adquirit un relleu insospitat als països de la Unió Europea, on s'aprecia una preocupació creixent per l'impacte que tenen sobre el benestar de les famílies i dels infants les transformacions socials relacionades amb l'adveniment de les societats postindustrials i amb els efectes de la segona transició demogràfica. Aquest treball tracta de fer un balanç de síntesi de la situació de les polítiques familiars a l'Europa i a l'Espanya actuals, fent un èmfasi especial tant en la diversitat de plantejaments estratègics com en la varietat de resultats aconseguits fins ara en els diferents països.

Per què són necessàries les polítiques familiars?

Dins el conjunt de les polítiques socials, les familiars representen un dels camps en què més desacords s'han arribat a congriar entre els especialistes. El concepte de política familiar no resulta gaire clar i són moltes les concepcions que n'han pogut defensar, si més no tenint en compte que avui la família és un camp institucional dins el qual sovint es lliuren agres conteses ideològiques (Flaquer, 1994). Davant la manca d'espai per entrar en aquestes controvèrsies teòriques,¹ proposo una «definició operativa» des les polítiques familiars que, més que res, resulti útil i clarificadora amb vista a la discussió que seguirà a continuació, sense que això suposi ni molt menys cloure el

debat en curs ni posar un punt i final definitiu a la discussió.

En aquest treball entenc per polítiques familiars les polítiques públiques d'infància concebudes en un sentit ampli i integral, és a dir, en la mesura que vetllen pel benestar del conjunt de la població infantil i no s'adrecen només a aquells segments minoritaris que es troben en situació de risc o sota tutela institucional. Aquesta concepció parteix del reconeixement de la realitat de la diversitat familiar, i el seu focus d'atenció no són tant les famílies com els mateixos infants en la mesura que els seus nivells de benestar són la pedra de toc que permet jutjar de manera més adequada l'eficàcia i el resultat de les polítiques familiars. Un dels principals corollaris d'aquest enfocament és que els infants són considerats com a ciutadans de ple dret i, per tant, titulars de drets de ciutadania, inclosos els drets socials. En aquest sentit, podríem dir que les polítiques familiars serien una mena de polítiques d'igualtat d'oportunitats per a la infància en la mesura que promourien la cohesió social dins el col·lectiu infantil i tractarien de garantir que cap talent fos malaguanyat per manca de recursos.

Una objecció que es podria fer a aquest plantejament és que les polítiques familiars serien redundants, ja que una de les principals finalitats de les polítiques educatives és justament garantir la igualtat d'oportunitats de tots els infants i, per tant, es podria considerar que aquest apartat ja està

cobert. Ara bé: segons els resultats de la recerca, malgrat la formidable expansió educativa dels darrers decennis, les diferències de classe en termes dels nivells d'instrucció assolits mostren una gran estabilitat a la gran majoria de països avançats, de manera que els fills de les classes més desfavorides no han aconseguit traduir aquestes circumstàncies favorables en oportunitats d'ascens social. Així doncs, no sembla que les reformes educatives hagin fet disminuir gaire la importància dels orígens socials amb vista a les oportunitats en la vida (Breen and Goldthorpe, 1997; Esping-Andersen, 2005). Aquestes constatacions suggereixen que, al costat de les inversions en matèria escolar, les polítiques familiars són més necessàries que mai, atès que molt sovint l'esforç educatiu pot caure en sac foradat a causa de les mancances que els infants experimenten en el seu entorn familiar.

¿Per què al principi del segle XXI les polítiques familiars apareixen cada vegada com a més necessàries? Encara que es tracta d'un tema summament complex, voldria destacar sobretot dos processos bàsics que explicarien la volada que estan prenent les polítiques familiars en la societat d'avui (figura 1). D'una banda, l'adveniment de la societat del coneixement ha valorat enormement la inversió en capital humà, i aquesta necessitat ha suposat un gran

1. Remeto el lector interessat per aquests temes a altres publicacions anteriors: Brullet i Flaquer, 2006; Flaquer i Brullet, 1999; Flaquer, 2000, 2002a i 2003.

increment del cost de la infància. Tant la societat a través de la despesa educativa pública com les famílies en l'àmbit privat estan invertint cada vegada més en educació i formació de capital humà, però són els pares amb nivells d'ingressos més alts els qui es troben en una situació més avantatjosa perquè estan en condicions de fer les inversions millors i més costoses. Aquesta circumstància representa un gran repte amb vista a la igualtat d'oportunitats, ja que frustra en part els esforços públics d'igualació (Corak, 2004).

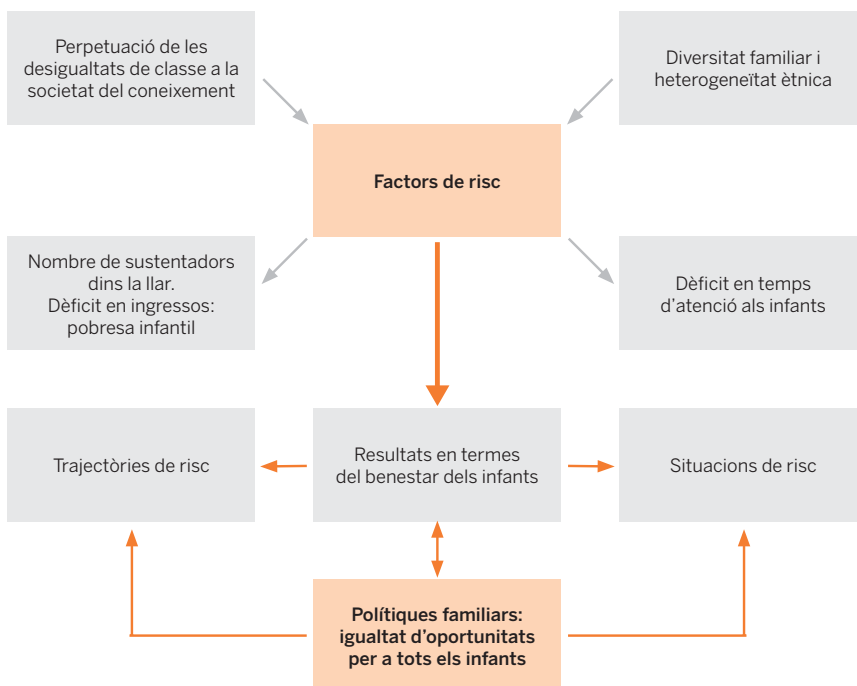
Tanmateix, la perpetuació de les desigualtats de classe resulta compli-

cada encara més per un segon procés de canvi que accentua les disparitats existents: el creixement de la diversitat familiar. Les transformacions de l'univers familiar dels darrers decennis, que s'han succeït paral·lelament a l'adveniment de la societat postindustrial, estan marcant de manera decisiva els destins dels infants, el benestar dels quals no tan sols depèn en gran part dels seus orígens de classe, sinó també del tipus de llars en què viuen. El trencament del model tradicional de família, en què els rols dels progenitors estaven clarament diferenciats per gènere, ha donat lloc a una gran varietat

de situacions familiars, que unides a l'increment de la cohabitació, de la fecunditat extramatrimonial i de la ruptura conjugal estan fent augmentar el nombre de llars no convencionals. Gràcies a la recerca sociològica sabem que els infants que viuen en algunes d'aquestes formes familiars poden experimentar sovint determinats tipus de risc. No hi ha dubte que el creixement del pluralisme familiar, incloent-hi la heterogeneïtat ètnica, pot constituir un preuat valor així com un enriquiment per a tots. Ara bé: una societat respectuosa amb el benestar dels seus ciutadans hauria de vetllar també perquè l'increment del pluralisme familiar no representés un menyscapse per a la igualtat d'oportunitats per a tots els infants, independentment del tipus de llar en què viuen.

Hi ha dos factors de risc principals associats amb situacions que sovint comporten resultats adversos per als infants: el dèficit en ingressos causat pel fet de viure en llars d'un sol sustentador, i el dèficit en atenció als infants que pot ser resultat de diverses causes, entre elles l'estructura de la llar. Pel que fa al primer factor de risc, els resultats de la recerca ens ensenyen que una part molt important dels infants en situació de risc de pobresa es troben en llars biparentals amb un sol sustentador o bé en llars monoparentals, que per definició també tenen un sol sustentador. En segon lloc, trobem dèficit en atenció als infants en aquelles llars en què les persones adultes treballen

Figura 1. Polítiques familiars com a igualtat d'oportunitats per a tots els infants

moltes hores, van molt estressades, tenen horaris atípics o poques vacances i una vegada més, a causa de la presència d'una sola persona adulta, en les llars monoparentals són considerables els constrenyiments de temps. Ambdós factors de risc apareixen sovint associats amb un baix rendiment escolar, que pot resultar encara inferior si aquests se superposen amb una baixa condició de classe (Flaquer, Almeda i Navarro, 2006; Flaquer, 2007a; Flaquer i Villà, 2008; Mari-Klose, Gómez-Granell, Brullet i Escapa, 2008).

Fins ara hem parlat de pluralisme familiar i de diversitat de les llars d'una manera estàtica, com si els nens generalment passessin tota la seva infància en el mateix tipus de llar. Sabem que la realitat és una altra, i això complica enormement les coses. De fet, més enllà d'examinar la diversitat de situacions de risc, hauríem de prendre en consideració la diversificació de les trajectòries de risc. Per exemple, amb l'increment de les taxes de divorci una trajectòria força típica que molts infants experimenten amb la ruptura conjugal dels seus pares podria ser viure: (1) en una família biparental intacta amb problemes creixents de relació; (2) en una família monoparental, generalment amb la mare; (3) finalment, al cap d'un cert temps, en una família reconstituïda. Cada una d'aquestes fases pot comportar aspectes problemàtics. La incidència dels riscos sobre l'infant i la seva acumulació final de desavantatges dependrà de molts elements, com ara

la seva edat en el moment de la ruptura, les conseqüències econòmiques i emocionals, així com la duració i les característiques de les distintes fases en termes dels diversos factors de risc propis de cada una.

La complexitat dels components involucrats en els resultats finals no hauria de ser una coartada per plegar-nos de braços, ans un esperó per tal d'aprofundir els nostres coneixements a partir d'estudis longitudinals que prenguessin en consideració la persistència de les situacions de risc, el conjunt de les experiències i trajectòries vitals i, en suma, la dimensió del cicle de vida pel que fa a l'acumulació d'avantatges o desavantatges. De tota manera, els resultats en termes del benestar dels infants establerts de forma transversal i agregada en funció dels tipus de llars en què viuen són prou contundents per estimular-nos a prevenir i corregir adequadament l'impacte negatiu de determinats factors de risc sobre la infància. Aquesta és finalitat primordial de les polítiques familiars.

Models de família i règims de benestar

En els dos últims decennis s'han produït avenços espectaculars pel que fa a l'obtenció d'un coneixement millor de l'estructura de les societats europees. En aquest període s'han portat a terme un munt d'estudis comparatius que ens han permès constatar la varietat de processos de permanència i canvi, d'estabilitat i convergència, de cohe-

sió i diversificació, de descriure'n les principals característiques i d'explicar-ne els resultats. Un dels aspectes en què les ciències socials han progressat més és en la comprensió de les semblances i diferències en la gestació, l'estructura i l'evolució dels estats del benestar europeus.

Des de la publicació de l'obra seminal d'Esping-Andersen aviat ja farà vint anys, les seves anàlisis han generat molts debats, han estat sotmeses a crítica i han estimulat l'aplicació de la imaginació sociològica a noves fronteres. Segons Esping-Andersen, la noció de règim de benestar —una de les seves principals eines conceptuals—, es basa en el supòsit que «hi ha un conjunt de trets jurídics i organitzatius que apareixen sistemàticament entrellaçats en les relacions entre l'Estat i l'economia» (Esping-Andersen, 1990).

Segons Esping-Andersen, es poden identificar diversos «règims de benestar» a partir de les distintes modalitats d'intervenció dels Estats en els mercats, que afecten la distribució social dels recursos així com els nivells d'ocupació formal en el mercat de treball (figura, 2). Els règims de benestar reflecteixen diferents principis d'intervenció i es poden distingir a partir de tres criteris principals: la qualitat dels drets socials, els seus efectes sobre les estructures de desigualtat social, i la forma com es relacionen l'Estat, el mercat i la família.

La millor manera de jutjar la qualitat dels drets socials és mitjançant el grau de desmercantilització, o sia la

mesura en què els individus o les famílies poden mantenir un nivell de vida acceptable independentment de la seva participació en el mercat de treball gràcies a les prestacions socials que reben. El grau de desmercantilització afecta les condicions en què els individus ofereixen el seu treball, el nivell dels seus salaris i la seguretat dels treballadors així com les oportunitats que tenen d'organitzar-se col·lectivament, i així cada règim de benestar ofereix un perfil d'estratificació distintiu. Finalment, Esping-Andersen destaca com a criteri diferenciador dels estats del benestar, sobretot en obres més recents, els nivells de participació femenina en el mercat de treball formal així com els modes de gestió de l'atenció infantil a partir de l'oferta, pública o privada, de places d'escola-bressol o de les xarxes familiars (Esping-Andersen, 1990, 1999).

Si l'Estat, el mercat i la família apareixen com les tres principals pedres angulars de l'edifici del benestar, cada una d'aquestes institucions assumeix un protagonisme singular en cadascun dels tres règims de benestar que distingeix Esping-Andersen. En el socialdemòcrata, que trobem sobretot als països nòrdics, és l'Estat qui assumeix la principal responsabilitat en la provisió del benestar. El règim de benestar socialdemòcrata es caracteritza per un elevat grau de desmercantilització, que deriva de la universalitat i l'extensió dels drets socials garantits, i per l'impacte redistributiu de les polítiques socials, que tenen un important efecte reductor

de les desigualtats socials. A més, el règim nòrdic, encarnat especialment per l'arquetip de benestar de Suècia, és el que ha aconseguit avançar més en la integració de les dones en el mercat de treball i també en la igualació dels rols de gènere dins la família, gràcies a una generosa oferta de prestacions i serveis públics que generen una elevada pressió fiscal.

En segon lloc, tenim el règim de benestar *corporatista*, també anomenat conservador, que apareix a països continentals d'Europa occidental com ara Alemanya occidental, Àustria o França. Una de les notes distintives d'aquest model és el lloc primordial que hi ocupa la família com a proveïdora de benestar a través dels serveis informals que ofereix, ja sia als infants en edat preescolar o a les persones grans dependents. Tot i que les prestacions socials hi són prou importants, la seva finalitat no és l'exercici de la solidaritat o l'anivellament social, sinó tan sols el manteniment dels ingressos, i l'Estat només actua quan la família és incapaç d'acomplir les seves responsabilitats (principi de subsidiarietat). En consonància amb aquestes lògiques, el règim corporatista-conservador no promou activament la participació femenina en el mercat de treball a través de l'oferta de serveis socials.

Finalment, el règim liberal és el que bàsicament confia en el lliure mercat per a la provisió de benestar. És el sistema típic dels EUA i d'altres països anglosaxons, els exponents del qual a

Europa són especialment el Regne Unit i Irlanda. En el model liberal l'Estat tracta d'interferir amb el mercat com menys millor, i les seves actuacions residuals només es donen per evitar els pitjors efectes de la pobresa. El grau de desmercantilització així com els nivells de les prestacions socials hi són molt baixos i, per defecte, l'acció de l'Estat tendeix més aviat a reforçar les estructures de desigualtat social.

Segons la formulació d'Esping-Andersen (1990, 1999), els països del sud d'Europa (especialment Itàlia) no serien res més que una variant del règim de benestar conservador. Altres analistes han suggerit l'existència d'un règim de benestar propi dels països mediterranis que alguns autors han anomenat de tipus «rudimentari» (Leibfried, 1992) o han caracteritzat a partir de la «solidaritat familiar i de parentiu» (Naldini, 2003).² D'altra banda, també és habitual agrupar els països europeus orientals que formaren part de l'antic bloc soviètic dins el règim de benestar postcomunista (Arts and Gelissen, 2002; Ferge, 2008).

Esping-Andersen explica la diversitat de règims de benestar a partir la forja històrica de determinades coalicions de partits i de l'existència de diferents trajectòries institucionals. Si bé els sistemes familiars dels països moderns avançats presenten entre ells diferen-

2. Sobre aquesta qüestió, vegeu també Saraceno, 1994; Ferrera, 1996; Flaquer, 2004a; Flaquer i Escobedo, en premsa.

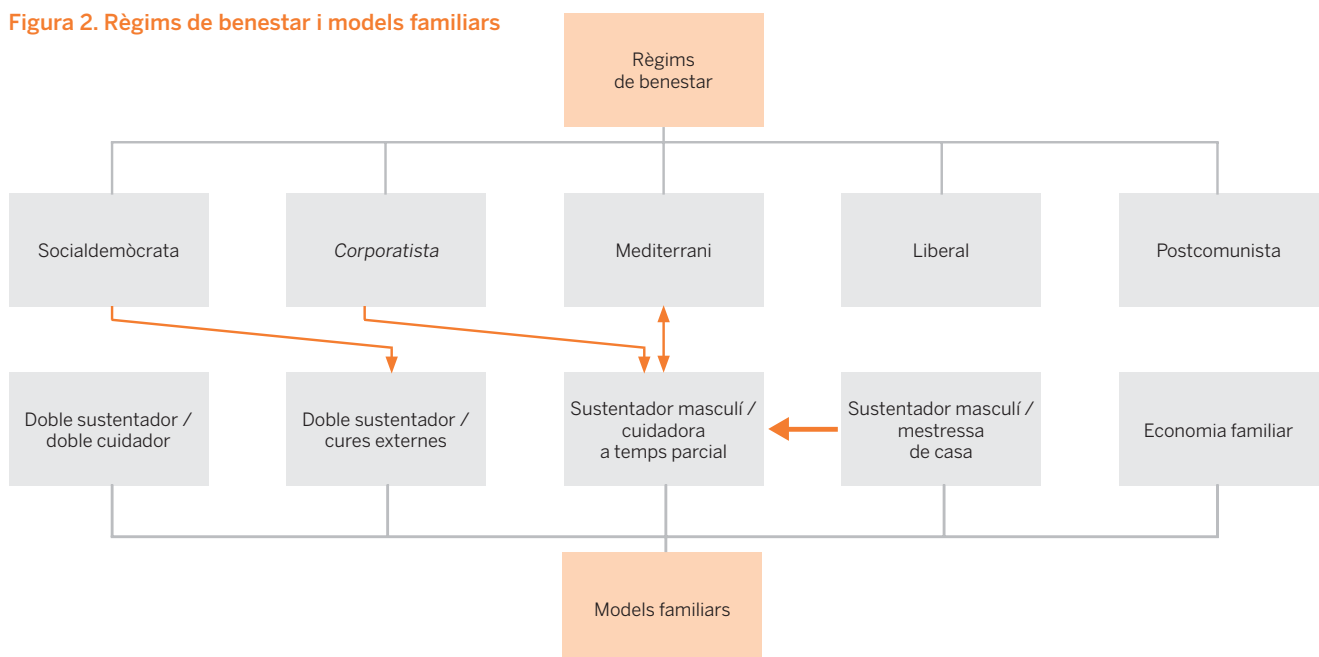
cies força significatives, els reptes amb què s'enfronten els seus governs a l'hora d'abordar les problemàtiques que es plantegen en el camp familiar són bastant semblants. Val a dir que gran part de la diversitat que apareix en les formes i en les estructures familiars dels països europeus és més atribuïble als seus distints graus de desenvolupament socioeconòmic —i sobretot a les diferents respostes que les administracions públiques nacionals han donat en el passat i continuen donant en el present als desafiaments emergents en el camp del benestar— que no pas a una suposada dissemblança radical en els valors (Esping-Andersen, 1999). En canvi, un nombre d'investigadors atribueixen la

varietat de règims de benestar al predomini de diferents complexos axiològics en les nacions avançades. De fet, tota una línia de recerca sobre els models de benestar emfatitza l'existència de tradicions culturals diverses, que s'encarnarien en la identitat de distintes «famílies de nacions» (Castles, 1993; Flaquer, 2004a). Així, el contrast entre certes opinions dels ciutadans dels Estats Units i de la Unió Europea és eloqüent. Segons l'Enquesta mundial de valors, mentre que un 71% dels americans creuen que els pobres disposen d'oportunitats per escapar de la pobresa, només el 40% dels europeus ho creu així. Aquestes actituds són determinants a l'hora de donar o no suport a mesures

redistributives per part de l'estat del benestar (Alesina i Glaeser, 2004).

Una part important de la contribució de la crítica feminista al debat sobre els règims de benestar insisteix en l'oblit per part d'Esping-Andersen dels distints models de família subjacents als diferents règims de benestar, sense que això suposi afirmar l'existència d'una necessària correspondència entre ambdós nivells. En els darrers anys es percep a molts països europeus un interès considerable per aprofundir més en els complexos processos d'interacció entre els canvis en la família i les transformacions de l'estat del benestar. Molts analistes han començat a advertir que les mutacions en curs pel que fa

Figura 2. Règims de benestar i models familiars

a la composició i l'organització de les llars constitueixen forces motrius que impulsen noves polítiques socials, les quals al seu torn n'afecten el ritme i la direcció (Lewis, 2006).

Tenint en compte que (1) la vigència i perpetuació dels models de família depèn en part del suport normatiu i institucional que els presta —sovint per defecte— la legislació o les polítiques socials d'un país, i que (2) un dels principals pilars en la provisió del benestar és la família, en l'anàlisi dels estats del benestar resulta preceptiu prendre en consideració la dimensió dels models de família.

Una de les primeres crítiques que va rebre el concepte de règim del benestar ja hi assenyalava l'absència de la variable gènere i insistia en la necessitat d'incorporar-hi les relacions entre el treball remunerat i no remunerat, tot suggerint en conseqüència la formulació d'una tipologia alternativa basada en el grau d'institucionalització del model de família del sustentador masculí (Lewis, 1992).

Més recentment s'ha tractat d'interpretar la varietat d'institucions del benestar a Europa a partir de l'anàlisi de l'arranjament del treball i el benestar, definit com el camp específic d'interrelacions entre els factors culturals i institucionals i les estructures socials en relació amb la manera com s'organitzen el treball i el benestar, i com ambdós s'interrelacionen. Un determinat arranjament es basa en certes idees culturals dominants a les

quals es refereixen tant les institucions com els actors socials, i és el resultat de conflictes, processos de negociació i compromisos dels actors socials d'un període de temps anterior, de tal manera que en el seu canvi o reestructuració hi intervenen diferents actors socials. Per tant, el possible impacte de les polítiques de l'estat del benestar resulta modificat per diversos factors culturals, institucionals i socioestructurals (Pfau-Effinger, 2004, 2005, en premsa).

En aquest sentit, pot resultar molt útil evocar la tipologia de diferents models d'organització familiar en funció del repartiment dels treballs de cura segons el gènere (Pfau-Effinger, 2004b, 2005). Si ens referim sobretot al desenvolupament dels treballs de cura a Europa en els darrers decennis des de la meitat del segle xx, podem identificar diverses variants en el subarranjament del treball i la família. Aquesta dimensió pren especialment en consideració la distribució del treball formal i informal entre els membres adults d'un grup familiar. Els models culturals de la família que es poden distingir són els següents (Pfau-Effinger, en premsa) (figura 2):

1) El model d'economia familiar és propi de les societats preindustrials o de les zones rurals de les societats industrials i es caracteritza perquè és el mateix grup domèstic qui s'encarrega de l'organització de la producció en el marc d'una economia de subsistència i amb un desenvolupament del mercat molt escàs. La divisió del treball segueix

línies de gènere (i també d'edat), però tot i que les dones assumeixen gairebé en exclusiva les tasques de reproducció i cura, també participen àmpliament en la producció.

2) El model «sustentador masculí / mestressa de casa» apareix i es consolida sobretot en les societats basades en economies industrials fordistes. En aquest model les diferències de gènere s'hi accentuen, atès que si bé les esposes/mares es troben replegades en l'àmbit privat de la llar, en canvi els homes s'encarreguen en exclusiva del sosteniment de la llar a través del salari que els reporta la seva integració al mercat de treball. En aquest model els drets socials originaris són típicament masculins, mentre que els femenins vénen derivats a través del matrimoni.

3) El model «sustentador masculí / cuidadora a temps parcial» parteix de l'acceptació de la integració limitada de les dones al mercat de treball (per exemple, a mitja jornada) sense que això suposi el seu abandó de la responsabilitat de bona part de les activitats de cura. Es pot considerar que l'emergència d'aquest model és el resultat de la modernització del patró anterior davant els reptes que suposaven el descens de la fecunditat i la necessitat de la incorporació de les dones al mercat de treball. Com que és producte de l'evolució del model del sustentador masculí, podem pensar que la seva vigència es limita sobretot a les societats en què havia estat implantat el model anterior (Pfau-Effinger, 2004b).

4) El model «doble sustentador / cures externes» és el tipus que promou especialment el règim de benestar socialdemòcrata i que consisteix en la participació de pares i mares en el mercat de treball, feta possible gràcies a una important externalització dels serveis de cura a càrrec de l'estat del benestar.

5) El model «doble sustentador / doble cuidador» és un arranjamment que implica la participació igualitària d'homes i dones tant en el treball remunerat com en les tasques de cura. Es tracta d'un ideal més que no pas d'un model extret de la realitat empírica, un patró que encara no s'ha donat històricament a cap col·lectivitat humana, encara que algunes societats actuals s'hi aproximen molt més que no pas d'altres.

Les polítiques familiars a Espanya

En aquesta breu presentació no dispoem d'espai per descriure a fons les característiques i les vicissituds de les polítiques familiars al nostre país i, per tant, remeto el lector a altres publicacions anteriors sobre el tema (Flaquer i Brullet, 1999; Flaquer, 2000, 2002b, 2005, en premsa). Em limitaré a comentar certs aspectes de l'evolució recent de les polítiques familiars al nostre país i examinar alguns dels reptes amb què ens enfrontem en aquest aspecte.

La situació i els canvis experimentats pel cas espanyol il·lustren la dificultat d'encasellar països concrets en determinats règims del benestar o models de família. La ja problemàtica inclusió

d'Espanya dins les tipologies en ús, ja sia dels règims del benestar o dels models de família, s'ha complicat encara més arran de les mutacions recents de l'estat del benestar espanyol.

Segons la caracterització d'Esping-Andersen (1990, 1999), Espanya formaria part del grup de països enquadrats dins del règim del benestar «conservador», però des d'un bon començament un cert nombre d'analistes han posat en qüestió aquesta categorització de països del sud d'Europa com ara Espanya o Itàlia (Leibfried, 1992; Saraceno, 1994; Ferrera, 1996; Flaquer, 2004a, entre d'altres). En els darrers anys s'està obrint camí la noció del model de la «solidaritat familiar i de parentiu» com a nota característica del règim del benestar mediterrani, ja que en els països del sud d'Europa s'espera la presència de forts lligams intergeneracionals i una intensa solidaritat entre els pares al llarg del cicle vital tant dins la pròpia llar com entre les llars emparentades (Naldini, 2003).

Dins el marc del règim del benestar de la «solidaritat familiar», els arranjamments familiars i de gènere no es basen tant en el model «sustentador masculí / mestressa de casa», sinó que cauen més aviat sota el model tradicional d'economia familiar (vegeu la figura 2) (Saraceno, 1994; Pfau-Effinger, 2004b). Tanmateix, durant els dos primers decennis de la transició democràtica, arran d'un cert nombre de circumstàncies (taxes molt elevades d'atur femení, manca de serveis d'atenció infantil, etc.), en la

majoria de les parelles només estava integrat el marit en el mercat de treball. En aquest context, caldria fer una rellevant distinció entre els models normatius institucionals i les pautes d'organització familiar des del punt de vista de les pràctiques socials. Al nostre país la modernització del model de família del «sustentador masculí» no fou mai una opció viable, ja que, tant des d'un punt de vista estructural com polític, es trobava en una posició molt dèbil i no hi tenia implantació ni tradició. Aquest model fou imposat per l'Estat franquista quan la proporció de treballadors ocupats dins el sector industrial era força baixa i no fou sostingut als inicis del període democràtic, ja que fou considerat per la majoria de forces polítiques de l'època com a part integral del llegat autoritari del franquisme.

Encara que la proporció de parelles en què només treballa un dels membres és força elevada al nostre país, segons podem observar a la taula 1, gairebé dues terceres parts de les dones espanyoles (64%) opten pel model de família del «doble sustentador i cuidador», segons el qual marit i muller estan ambdós integrats al mercat de treball amb una dedicació semblant i s'ocupen també de la cura dels fills i de la casa. En canvi, altres opcions com ara el model del «sustentador masculí / cuidadora a temps parcial» (16,2%) o del «sustentador masculí / mestressa de casa» (13,9%) reben un suport relativament minoritari. Per bé que podríem considerar que aquesta preferència és

Taula 1. Enquesta sobre fecunditat i valors a l'Espanya del segle XXI. Centre d'Investigacions Sociològiques, 2006

Pregunta 615: Hi ha moltes maneres de repartir-se les tasques i responsabilitats familiars. Li'n donaré uns quants exemples. Si els diners no fossin un problema, quina d'aquestes opcions escolliria per a vostè?

	%	Nombre
Una família en la qual els dos membres de la parella tenen una feina amb una dedicació semblant i en la qual es reparteixen igualitàriament la cura dels fills i la casa.	64,4	6.230
Una família en la qual la muller té una feina amb una mica menys de dedicació que la del marit i s'ocupa més que aquest de tenir cura de la casa i els fills.	16,2	1.577
Una família en la qual el marit té una feina amb una mica menys de dedicació que la muller i s'ocupa més que aquesta de tenir cura de la casa i els fills.	1,2	118
Una família en la qual tan sols el marit té feina i en la qual la muller es dedica a tenir cura de la casa i els fills.	13,9	1.357
Una família en la qual tan sols la muller té feina i en la qual el marit es dedica a tenir cura de la casa i els fills.	0,5	47
Cap dels casos anteriors	1,1	111
N.S.	2,4	232
N.C.	0,6	60
Total	100,0	9.736

una manifestació de bones intencions o de l'expressió d'un ideal o d'un desig que disten molt de la realitat quotidiana, si ens prenem seriosament les preferències de les dones espanyoles ens hauríem de preguntar quines són les barreres socials o econòmiques que impedeixen la posada en pràctica d'aquest model.

Tot i que donar una resposta plena a aquesta qüestió requeriria fer unes anàlisis molt complexes, l'examen de l'evolució recent del sistema espanyol de protecció social podria aportar-hi algunes claus importants. Des de la victòria de José Luis Rodríguez Zapa-

tero a les eleccions generals del 14 de març del 2004, s'ha aprovat un seguit de lleis importants que han determinat una reorientació de l'estat del benestar al nostre país i que han suposat uns avenços decisius en el reconeixement de drets socials. Així, per exemple, la Llei orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'educació, que regula la primera etapa d'educació i atenció infantil 0-3, la Llei 39/2006, de 14 de desembre, de promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència, i la Llei orgànica 3/2007, de 22 de març, per la igualtat efectiva de dones i homes han representat

aportacions essencials en matèria de conciliació entre la vida laboral i familiar. Igualment, les Lleis 13/2005, d'1 de juliol, i 15/2005, de 8 de juliol, per les quals es modifiquen el Codi civil i la Llei d'enjudiciament civil en matèria de dret a contraure matrimoni i de separació i divorci, respectivament, a les quals caldria afegir el Reial decret 1618/2007, de 7 de desembre, sobre organització i funcionament del Fons de Garantia del Pagament d'Aliments, han representat canvis en aspectes substancials del dret de família com ara la introducció del matrimoni entre persones del mateix sexe, l'accés al divorci sense passar prèviament per la separació, la regulació de la custòdia compartida o una certa garantia en el pagament de les pensions d'aliments. D'altra banda, en els darrers anys a Catalunya la Llei 18/2003, de 4 de juliol, de suport a les famílies, la Llei 8/2006, de 6 de juliol, de mesures de conciliació de la vida personal, familiar i laboral, del personal al servei de les administracions públiques de Catalunya, la Llei 12/2007, d'11 d'octubre, de serveis socials, o la Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista, han suposat considerables progressos en l'impuls de les polítiques familiars i en la reconstrucció i creixement del nostre estat del benestar. En tot cas, avui ja no resulta permisible qualificar les polítiques socials i familiars espanyoles de «rudimentàries» (Leibfried, 1992; Andreß *et al.*, 2006).

Sens dubte, el sistema espanyol de protecció social té un caràcter híbrid i en la seva arquitectura actual podem detectar la presència d'elements anteriors pertanyents a diferents règims del benestar. Si bé en els seus orígens durant la dictadura franquista l'estat del benestar espanyol s'inspirà en el model conservador bismarckià, també hi podem advertir signes del règim liberal (pensions no contributives) i socialdemòcrata (universalització de l'atenció sanitària). En la seva evolució més recent el nostre model de benestar s'està allunyant del règim basat en la solidaritat familiar i s'acosta al socialdemòcrata (Flaquer i Escobedo, en premsa; Moreno, 2008). En efecte, l'arranjament del treball i el benestar basat en la solidaritat entre familiars i parents sembla estar en declivi malgrat que encara podem observar molts residus d'aquest patró a la societat espanyola. La seva permanència sembla compromesa per l'augment de la provisió de serveis de cura per part de dones immigrants, d'una banda, i pel reconeixement de nous drets socials en relació amb l'atenció als infants i a les persones dependents, de l'altra, com a resposta davant l'increment de la participació femenina en el mercat de treball. Mentre que la mercantilització dels treballs de cura mitjançant la contractació d'immigrants no implica un qüestionament radical de la divisió sexual del treball dins la llar, en canvi l'ampliació dels drets socials per part

del govern sí que podria presagiar una transformació del model vigent de família.

Tanmateix, l'aproximació al model nòrdic topa amb un seguit d'obstacles. En primer lloc, el règim socialdemòcrata només resulta possible amb l'existència d'una elevada pressió fiscal i caldrà veure si la societat espanyola i el govern estaran disposats a avançar en aquesta direcció. És veritat que, segons dades publicades recentment, Espanya és un dels països de l'OCDE en què la pressió fiscal ha crescut més durant l'any 2007. Actualment ja hem assolit el 37,2% del PIB, tot superant la mitjana dels països de l'OCDE, però encara ens trobem lluny de la mitjana de la Unió Europea i del percentatge d'un país com Dinamarca (48,9% del PIB), un dels representants més conspicus del règim socialdemòcrata i líder en polítiques d'infància. Val a dir que, malgrat aquests progressos, l'augment de la recaptació fiscal espanyola ha estat el resultat del dinamisme de l'activitat econòmica més que no pas de la voluntat política del govern.³ Quan s'està acostant un període de vaques magres arriba també el moment de la veritat per a les administracions, que s'hauran de comprometre a fons i definir clarament quines són les seves prioritats. Una prova de foc serà el finançament adequat i suficient de la Llei de dependència. Ara bé: si el govern vol impulsar de debò el desenvolupament de l'estat del benestar, caldrà que es plantegi primer de tot fer una reforma del seu finançament, la qual

cosa permetria que el sistema guanyés legitimitat i suport per part de la població. Com és ben sabut, al nostre país el sistema de protecció social descansa de manera desmesurada sobre l'esquena de les classes mitjanes a través del pagament de cotitzacions socials empresarials i d'impostos directes per part dels assalariats.

Una segona assignatura pendent és el foment de la cohesió social i la lluita contra la pobresa. L'arribada de forts contingents d'immigrants, l'impacte del fracàs escolar (un dels més elevats de la Unió Europea), el creixement del divorci i la monoparentalitat són factors que fan presagiar la necessitat d'un forta inversió en infància. Mentre que s'han aconseguit avenços força significatius en matèria d'equilibri entre la vida familiar i laboral, el combat contra les desigualtats, tant de classe com de família, ha restat oblidat. En aquest sentit, tant la universalització com la millora de les prestacions per fill a càrrec semblen peremptòries. Igualment, la reducció de la pobresa infantil és un requisit indispensable per garantir la igualtat d'oportunitats entre els infants. L'assoliment d'aquests objectius dependrà, en última instància, d'un canvi de model de desenvolupament socioeconòmic, fins ara excessivament basat en la construcció i en el turisme. La crisi econòmica en què ens trobem immersos podria ser una bona oportunitat per intentar-ho. 🔑

3. *El País*, dijous 16 d'octubre de 2008, p. 30.

Bibliografia

- ALESINA, A.; GLAESER, E. L. *Fighting Poverty in the US and Europe: A World of Difference*. Oxford & New York: Oxford University Press, 2004.
- ANDRESS, H.-J.; BORGLOH, B.; BRÖCKEL, M.; GIESSELMANN, M.; HUMMELSHEIM, D. «The Economic Consequences of Partnership Dissolution - A Comparative Analysis of Panel Studies from Belgium, Germany, Great Britain, Italy, and Sweden». *European Sociological Review*, 22 (2006) (5): 533-560.
- ARTS, W.; GELISSEN, J. «Three worlds of welfare capitalism or more? A state-of-the-art report». *Journal of European Social Policy*, 12 (2002): 137-158.
- BREEN, R.; J. H. GOLDTHORPE. «Explaining Educational Differentials: Towards a Formal Rational Action Theory». *Rationality and Society*, 9 (1997) (3): 275-305.
- BRULLET, C.; FLAQUER, L. «Las políticas familiares en Cataluña». A: ROIGÉ, X. [ed.] *Familias de ayer, familias de hoy*. Barcelona: Icaria: Institut Català d'Antropologia, 2006: 219-234.
- CASTLES, F. «Introduction». A: F. CASTLES [ed.]. *Families of Nations: Patterns of Public Policy in Western Democracies*. Aldershot: Dartmouth, 1993: XIII-XXIII.
- CORAK, M. «Generational Income Mobility in North America and Europe: An Introduction». A: CORAK, M. [ed.]. *Generational Income Mobility in North America and Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004: 1-37.
- ESPING-ANDERSEN, G. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- «Towards de Good Society, Once Again?». A: G. ESPING-ANDERSEN et al. *Why We Need a New Welfare State*. Oxford: Oxford University Press, 2002: 1-25.
- «Inequality of Incomes and Opportunities». A: GIDDENS, A. [ed.]; DIAMOND, P. [ed.]. *New Egalitarianism*. Cambridge: Polity Press, 2005: 8-38.
- FERGE, Z. «Is there a specific East-Central European welfare culture?». A: VAN OORSCHOT, W. [ed.]; OPIELKA, M. [ed.]; PFAU-EFFINGER, B. [ed.]. *Culture and Welfare State: Values of Social Policy from a Comparative Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar, 2008: 142-161.
- FERRERA, M. «The "Southern Model" of Welfare in Social Europe». *Journal of European Social Policy*, 6 (1996) (1): 17-37.
- FLAQUER L.; ESCOBEDO. «The metamorphosis of informal work in Spain: Family solidarity, female immigration and development of social rights». A: PFAU-EFFINGER, B. [ed.]; FLAQUER, L. [ed.]; JENSEN, P. [ed.]. *Formal and Informal Work: The Hidden Work Regime in Europe*. London: Routledge [en premsa].
- FLAQUER, L. «La familia como arena de contienda». *Claves de razón práctica*, 46 (octubre de 1994): 64-67.
- *Les polítiques familiars en una perspectiva comparada*. Barcelona: Fundació 'La Caixa', 2000.
- «Introducción». A: L. FLAQUER [ed.] *Políticas familiares en la Unión Europea*. Barcelona: ICPS, 2002a: 9-25.
- «Conclusions: reptes i oportunitats de la política familiar a Catalunya». A: L. FLAQUER [ed.]. *Informe sobre la situació de la família a Catalunya: un intent de diagnòstic*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2002b: 331-342.
- «¿Por qué son necesarias las políticas familiares?». *Claves de razón práctica*, 130 (març de 2003): 74-80.
- «La articulación entre familia y el Estado de bienestar en los países de la Europa del sur». *Papers. Revista de Sociologia*, 73 (2004a): 27-58.
- «Llei catalana de suport a les famílies: una oportunitat perduda?». *Indret Working Paper de Dret Català*, 12 (abril de 2004). Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2004b.
- «Polítiques socials per a una competitivitat basada en l'equitat». A: CASTELLS, M. [ed.] *Un model de competitivitat sostenible i solidari per a Catalunya. Informe del Consell d'Experts*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Economia i Finances, 2005: 161-186.
- «Family change and child poverty in comparative perspective». *Welchi Working Paper Series 1/2007*. Barcelona: Children's Well-being International Documentation Centre, 2007a.
- «How can we orientate the reform of childhood policies? Challenges, dilemmas and proposals». *Welchi Working Paper Series*, 8/2007. Barcelona: Children's Well-being International Documentation Centre, 2007b.
- «Coming in from the Cold: Single Parenthood as a Matter of Social Policy in Spain». A: VON DER LEYEN, URSULA [ed.]; SPIDLA, VLADIMIR [ed.]. *European Alliance for Families*. Portland, Or.: Nomos Publishers [en premsa].
- ; GARRIGA, A. «Marital disruption in Spain: Class selectivity and deterioration of economic conditions». A: ANDRESS, H.-J. [ed.]; HUMMELSHEIM, D. [ed.]. *When Marriage Ends: Economic and Social Consequences of Partnership Dissolution*. Cheltenham: Edward Elgar, 2008.
- ; BRULLET, C. «Política familiar a Catalunya: una primera aproximació». A: NAVARRO, V. et al. *Les desigualtats socials a Catalunya*. Barcelona: Mediterrània, 1999: 75-191.
- ; VILLA, R. «La economía no sólo es cosa de adultos: distribución de la renta y pobreza infantil en Cataluña». A: GÓMEZ-GRANELL, C. et al. *Malestares: infancia, adolescencia y familias*. Barcelona: Graó, 2008.
- ; ALMEDA, E.; NAVARRO, L. *Monoparentalidad i infància*. Barcelona: Fundació 'la Caixa', 2006.
- LEIBFRIED, S. «Towards a European Welfare State: On Integrating Poverty Regimes into the European Community». A: FERGE, Z. [ed.]; KOLBERG, J. E. [ed.]. *Social Policy in a Changing Europe*. Frankfurt am Main and Boulder, Colorado: Campus Verlag-Westview Press, 1992: 245-279.
- LEWIS, J. «Gender and the Development of Welfare Regimes». *Journal of European Social Policy*, 2 (1992) (3): 159-173.
- LEWIS, J. «Introduction: Children in the Context of Changing Families and Welfare States». A: J. LEWIS (ed.) *Children, Changing Families and Welfare States*. Cheltenham: Edward Elgar, 2006: 1-24.
- MARI-KLOSE, P.; GÓMEZ-GRANELL, C.; BRULLET, C.; ESCAPA, S. *Temps de les famílies: anàlisi sociològica dels usos del temps dins de les llars catalanes a partir de les dades del Panel de Famílies i Infància*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2008.
- MORENO, L. «The Nordic Path of Spain's Mediterranean Welfare». Center for European Studies Working Paper Series 163 (2008). Harvard University.
- NALDINI, M. *The Family in the Mediterranean Welfare States*. London and Portland, Or.: Frank Cass, 2003.
- PFAU-EFFINGER, B. *Development of Culture, Welfare States and Women's Employment in Europe*. Aldershot: Ashgate, 2004a.
- «Historical Paths of the Male Breadwinner Family Model - Explanation for Cross-national Differences». *British Journal of Sociology*, 55 (2004b) (3): 377-399.
- «Welfare State Policies and the development of care arrangements». *European Societies*, 7 (2005), 2: 321-347.
- «The approach of the "arrangement of work and welfare" for cross-national analyses of formal and informal work». A: PFAU-EFFINGER, B. [ed.]; FLAQUER, L. [ed.]; JENSEN, P.-H. [ed.]. *Formal and Informal Work: The Hidden Work Regime in Europe*. London: Routledge [en premsa].
- ; JENSEN, P. H.; FLAQUER, L. «Formal and informal work in European societies - A comparative perspective». A: PFAU-EFFINGER, B. [ed.]; FLAQUER, L. [ed.]; JENSEN, P. [ed.]. *Formal and Informal Work: The Hidden Work Regime in Europe*. London: Routledge [en premsa].
- SARACENO, C. «The Ambivalent Familism of the Italian Welfare State». *Social Politics Spring*, 1 (1994): 60-82.